

Державний торговельно-економічний університет
Кафедра економічної теорії та конкурентної політики

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

АНТИМОНОПОЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Студентки 4 курсу, 12 групи,
спеціальності (Менеджмент)
спеціалізації (УСЕК)

Дітківська Аліна
Олександрівна

підпис студента

Науковий керівник,
док. екон. наук,
професор

підпис керівника

Уманців Юрій
Миколайович

Гарант освітньої
програми, к.е.н.,
доцент

підпис керівника

Щербакова Таміла
Анатоліївна

Київ 2022

ЗМІСТ

ВСТУП..... 3

РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ..... 6

1.1. Нормативно-правове регулювання ринку банківських послуг..... 6

1.2. Аналіз тенденцій розвитку ринку банківських послуг..... 9

1.3. Порухення антимонопольного законодавства на ринку банківських послуг..... 17

РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИМОНОПОЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ..... 22

2.1. Формування системи ефективного антимонопольного регулювання ринку банківських послуг..... 22

2.2. Перспективи використання в Україні світового досвіду антимонопольного регулювання банківського ринку..... 26

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ..... 31

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 34

ДОДАТКИ..... 38

ВСТУП

Поширення глобалізації, що супроводжується прогресуючою інтернаціоналізацією та транснаціоналізацією економіки, активізацією міжнародної торгівлі та інвестиційних потоків, прискоренням потоку товарів, послуг, факторів виробництва, інформації та технологій, загострює попит суб'єктів господарювання за якість. Сучасна банківська справа, яка призводить до глобалізації світової економіки, розвивається за умов динамічних структурних та якісних змін ринку банківських послуг, трансформацій його структури, інфраструктури, продуктового портфеля, появи нових форм обслуговування клієнтів, конкурентних механізмів та процесів регулювання.

У той же час, виступаючи потужним механізмом стимулювання відтворення та забезпечення соціально-економічної стабільності, банківський ринок, з одного боку, може бути джерелом глобального зростання спекулятивного капіталу, а з іншого — розгортання кризових явищ. У цьому контексті вивчення останніх тенденцій розвитку ринку банківських послуг є дуже важливим для утворення стійких підходів до його регулювання, які можуть протидіяти викликам і загрозам глобалізації.

Державне регулювання ринку банківських послуг є важливим, насамперед із необхідності забезпечення єдності ринку, нагляду за функціонуванням фінансових установ та захисту прав споживачів банківських послуг. Однак, незважаючи на наявність єдиного регулюючого органу в процесі регулювання ринку банківських послуг, регуляторні механізми впливу на ринок банківських послуг в умовах глобальної економічної трансформації є складними та включають інструменти податкової політики. Особливо, коли, з одної сторони, перед державою стоїть непросте завдання знайти найкращий варіант безпеки та стабільності, а з іншої сторони, перед необхідністю економічного зростання та ефективності ринку є важливим питання пошуку

найбільш ефективного інструменту регулювання ринку банківських послуг та позитивного впливу на всю економічну систему.

Водночас теоретична розробка окремих аспектів державного регулювання конкуренції у вітчизняному банківському секторі в науковій економічній літературі є недостатньою. Зокрема, це стосується розробки ефективної нормативно-правової бази, яка встановлює правила діяльності банків на фінансовому ринку, а отже має значний вплив на конкуренцію. Важливим аспектом створення здорового конкурентного середовища в банківському секторі України, в якому всі банки можуть боротися однаково та цивілізовано, є необхідність державного регулювання та контролю за цим процесом. Для створення конкуренції між учасниками фінансового ринку держава повинна протидіяти всім проявам монополізму та недобросовісної конкуренції в банківському секторі та на фінансових ринках загалом.

Об'єктом дослідження є ринок банківських послуг.

Предметом дослідження є антимонопольне регулювання на ринку банківських послуг.

Метою роботи є аналіз антимонопольного регулювання ринку банківських послуг та спроба сформулювати пропозиції, спрямовані на його вдосконалення. **Завданнями** випускної кваліфікаційної роботи є:

- дослідження нормативно-правового регулювання ринку банківських послуг;
- здійснення аналізу тенденцій розвитку ринку банківських послуг України;
- висвітлення особливостей виявлення та припинення порушень антимонопольного законодавства на ринку банківських послуг України;
- визначення напрямів формування системи ефективного антимонопольного регулювання ринку банківських послуг в Україні;
- окреслення перспектив використання в Україні світового досвіду антимонопольного регулювання ринку банківських послуг.

Під час дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання, а саме історичний, метод обробки та узагальнення інформації, табличний та графічний методи, системний метод.

Теоретико-методологічну базу та статистичне підґрунтя дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти з питань здійснення банківської діяльності, матеріали Антимонопольного комітету України, Національного банку України, огляди та звіти українських та міжнародних аналітичних інституцій, аналітична інформація періодичних видань та мережі Інтернет.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи займає тридцять дев'ять сторінок комп'ютерного тексту (у тому числі п'ять таблиць та три рисунки). Робота містить два додатки. Список використаних джерел налічує тридцять шість позицій.

РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

1.1. Нормативно-правове регулювання ринку банківських послуг

Банківська система України знаходиться на стадії розвитку. Незважаючи на складну політичну ситуацію в країні, вона повільно, але впевнено впроваджує новітні продукти. Варто зазначити, що у разі збереження таких тенденцій, українські банки зможуть стати конкурентоспроможними на світовому ринку послуг. Це позитивно вплине на якість і швидкість надання послуг. При цьому кожна послуга буде адаптована до побажань клієнтів, що позитивно вплине як на банківську систему, так і на всю економіку. Правове забезпечення становлення структури банківської системи, а також економічні, організаційно-правові засади створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банків визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність» [13]. З метою забезпечення державного регулювання ринку банківських продуктів і послуг та виконання покладених на нього функцій Національний банк України здійснює:

- надання кредитів комерційним банкам з метою підтримки їх ліквідності за ставкою не нижче ставки рефінансування;
- дисконтні операції з векселями та чеками;
- купівля-продаж на вторинному фондовому ринку;
- ведення рахунків банків-кореспондентів та відкриття власних кореспондентських рахунків в іноземних банківських установах;
- купівля-продаж валютних цінностей для грошово-кредитного регулювання;
- забезпечення реалізації та зберігання банківських металів, дорогоцінних металів, каміння та інших цінностей на внутрішньому та зовнішньому ринку без квот і ліцензій;
- операції з резервами золота та іноземної валюти України;

- виробництво банківських металів, провадить діяльність, пов'язану з виробництвом та використанням дорогоцінних металів для поповнення золотовалютних резервів;
- надання гарантій та порук;
- ведення рахунків Державного казначейства України;
- здійснює операції з обслуговування державного боргу, пов'язані з розміщенням казначейських цінних паперів, їх погашенням та виплатою доходу;
- веде облік міжнародних організацій;
- безспірне стягнення коштів з рахунків клієнтів відповідно до законодавства України, у тому числі судових рішень тощо [4; 5].

Національний банк України може здійснювати й іншу діяльність, необхідну для забезпечення виконання своїх функцій, та встановлювати плату за свої послуги відповідно до закону. Таким чином, державне регулювання ринку банківських продуктів та послуг України включає систему заходів, що підтримують, компенсують та регулюють дії держави, спрямовані на створення нормальних умов для ефективного функціонування ринку та вирішення складних соціально-економічних проблем розвитку економіки України. не тільки банківських продуктів і послуг, а й економіки країни в цілому.

Основною метою банківського регулювання та нагляду є забезпечення безпеки та фінансової стабільності банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів. Тому на законодавчому рівні здійснюються основні завдання банківського регулювання та нагляду є забезпечення стабільності та надійності банківської системи та задоволення потреб економічного зростання; захист інтересів вкладників, які розмішують кошти в банках, від неефективного управління банком та шахрайства; забезпечення відкритості (прозорості) політики та діяльності банківського сектору загалом і кожного банку зокрема; створення конкурентного середовища в банківському секторі, що сприяє зниженню процентних ставок за депозитами, розширенню

банківських послуг, впровадженню нових банківських технологій; підтримання необхідного рівня стандартизації та професіоналізму в банківській сфері, забезпечення ефективної діяльності банків та впровадження технологічних інновацій в інтересах споживачів банківських послуг; підтримання стабільних темпів економічного зростання та підтримка економічної політики Кабінету Міністрів України [36]. Нормативно-правове регулювання ринку банківських послуг представлено на рис. 1.1.

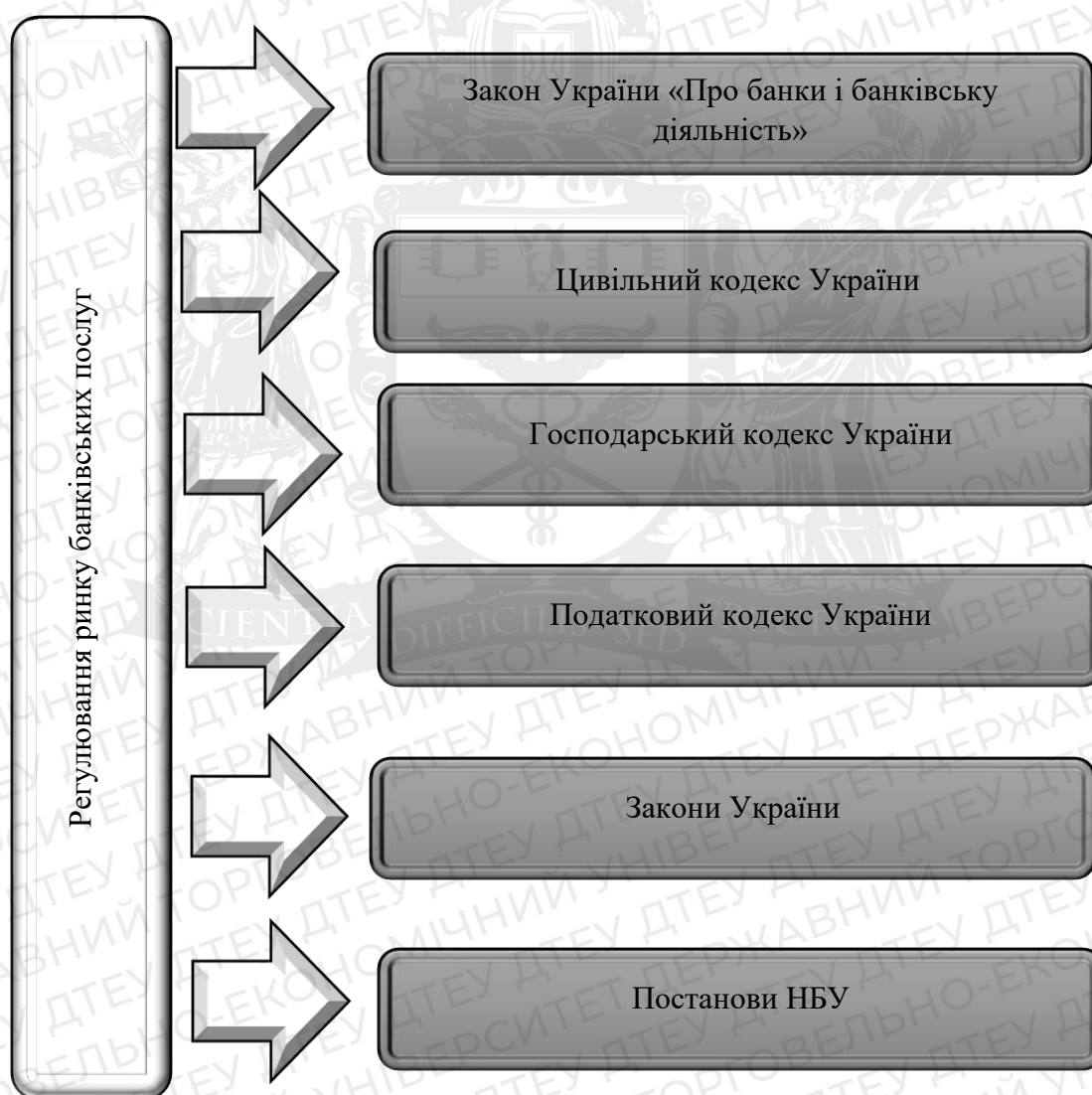

Рис. 1.1. Нормативно-правове регулювання ринку банківських послуг

Джерело: розроблено авторкою за даними: [12]

Ринок банківських послуг є специфічним ринком, державне регулювання такого ринку в сучасних умовах повинно не тільки містити

традиційні елементи регламентного регулювання Національним банком України, але й застосовувати високоефективні інструменти.

1.2. Аналіз тенденцій розвитку ринку банківських послуг

Споживач банківських послуг завжди може вибрати послугу відповідно до своїх потреб. Тому для повного розуміння механізму взаємодії банку зі споживачами в процесі продажу банківських послуг слід враховувати ринок банківських послуг, а у випадку, коли споживачем є населення – ринок роздрібних банківських послуг, тобто роздрібний банкінг (retail – retail).

На думку Н. Нагійчук, банківська послуга – це діяльність банківської установи, що здійснюється на договірних засадах з метою одержання корисного ефекту її споживачем і прибутку банком [2]. Розкриваючи сутність ринку роздрібних банківських послуг, О. Собків вказує на те, що він є системою економічних відносин між його суб'єктами та забезпечує задоволення попиту на різноманітні послуги з боку клієнтів – фізичних осіб та забезпечення цих послуг надається банком. При цьому до учасників цього ринку автор відносить продавців послуг (комерційні банки та інші небанківські установи); брокери; органи державної влади; поручителі та поручителі та споживачі послуг (фізичні особи та приватні підприємці). Тому він вважається ринком, який обслуговує фізичних осіб та приватних підприємців [2].

Роздрібні банківські послуги або послуги, що надаються банками фізичним особам, як безпосередньо пов'язані з банківською діяльністю, так і інші фінансові послуги та діяльність. Традиційних банківських послуг, таких як відкриття та розрахунки поточних рахунків, а також обробка готівки, грошові перекази, депозити, кредитні послуги, депозитні послуги, купівля-продаж валюти сьогодні недостатньо для задоволення потреб клієнтів. Тепер банки пропонують фізичним особам додаткові зони, які розширюють можливості безготівкових розрахунків та заощаджень. Це насамперед операції

з платіжними картками, які покращують стан грошового обігу в країні та сприяють розвитку сучасних платіжних технологій. Слід зазначити, що розвиток інформаційних технологій та необхідність швидкого прийняття рішень привели до розвитку банківських форм дистанційного банківського обслуговування, зокрема інтернет-банкінгу. Різноманітні мобільні додатки забезпечують зручний і безпечний доступ до вашого рахунку цілодобово без необхідності відвідувати банк.

Провідні банківські установи пропонують фізичним особам диверсифікувати свої заощадження, купуючи банківські метали, купуючи пам'ятні та інвестиційні монети. Крім того, намагаючись створити безпечні умови для збереження майна клієнтів – фізичних осіб, банки пропонують послуги з перевезення валютних цінностей клієнтів та надають в оренду індивідуальні банківські шафки. Варто зазначити, що сучасні банківські установи багато в чому виходять за рамки традиційних банківських послуг. Зокрема, це стосується страхового посередництва.

Слід зазначити, що банківським установам забороняється здійснювати діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (крім продажу пам'ятних, пам'ятних та інвестиційних монет) та страхування, за винятком страхового посередництва [24]. Таким чином, маючи на увазі власні переваги на ринку, банки співпрацюють зі страховими компаніями та пропонують спільні продукти. Обидві установи отримують пільги у вигляді додаткових джерел доходу, а страхові компанії використовують мережу банківських послуг для продажу своїх продуктів [14].

Банківські установи – це установи, діяльність яких підлягає ліцензуванню. Надання послуг на ринку роздрібних банківських послуг вимагає ліцензій та дозволів, насамперед Національного банку України, а також Національної комісії з цінних паперів та бірж (на біржові послуги), випуск міжнародних та внутрішніх платіжних систем, обслуговування, придбання).

Банки, діючи на ринку роздрібних банківських послуг, конкурують з іншими фінансовими установами – кредитними спілками, ломбардами, фінансовими компаніями (кредитні послуги); з професійними учасниками фондової біржі (купівля, продаж та управління цінними паперами); небанківські фінансові установи, які мають ліцензію НБУ на переказ коштів; пункти обміну валют інших кредитно-фінансових установ або суб'єктів господарювання, що діють на підставі агентських договорів з уповноваженими банками (купівля-продаж валюти). Проте сьогодні банківські установи мають суттєві переваги, оскільки їх послуги, як правило, дешевші та користуються більшою популярністю у населення.

Для оцінки ринку роздрібних банківських послуг в Україні необхідно врахувати динаміку темпів зростання окремих показників, що характеризують діяльність банківських установ у 2015-2021 рр. (табл. 1.1). Результати розрахунків свідчать про те, що з року в рік збільшується обсяг депозитних послуг в іноземній валюті, грошових переказів, оплати карткових операцій. У 2021 р. сприятливі макроекономічні умови забезпечили зростання всіх показників банківських послуг для суспільства.

Масштаби розвитку ринку роздрібних банківських послуг України значною мірою залежать від його інфраструктури, зокрема від кількості діючих банків, їх структурних підрозділів, мереж банківських пристроїв самообслуговування, платіжних терміналів (комерційних та банківських). У додатку А можна побачити рейтинг стійкості на 2022 рік. За даними НБУ, кількість діючих банків у 2015-2021 рр. скоротилася більш ніж наполовину, зі 175 до 69 одиниць відповідно [21].

Стан діяльності окремих банків у після кризовий період доводять спроможність банківського сектора посприяти відновленню балансу економічного зростання (табл. 1.2) [7–12]. Рівень достатності регулятивного капіталу досліджено за нормативами НБУ, які висуває вимоги до його наявності у сумі не менше 200 млн грн (Н1) та нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2), який має перевищувати 10%.

Таблиця 1.1

Динаміка темпів приросту окремих показників ринку роздрібних банківських послуг в Україні, 2015–2021 рр., %

Показники	у % до попереднього періоду						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Чисті кредити фізичним особам	-5,9	-15,8	9	-0,7	-33,3	-20,8	21
Кошти фізичних осіб, всього	13	17,9	20,4	-9	-0,2	8,7	9,6
Кошти фізичних осіб в іноземній валюті	13,2	21,4	1,1	13,2	0,5	11,2	1,7
Обсяг валюти, проданої банками населенню	20,9	-20,1	-23,9	-37,8	-84,3	27,8	575,9
Обсяг валюти, купленої банками в населення	10,5	-17,3	8,4	-48,8	-26,7	69,1	123,4
Обсяги приватних грошових переказів в Україну, всього	19,5	7,4	13,6	13	42,2	21,1	12,2
– через коррахунки банків	10,3	1,1	0,5	8,9	52,8	25,2	25,8
– через міжнародні платіжні системи	32,4	14,9	27,1	16,2	34,2	17,7	-0,2
Операції з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками	27,8	28,7	23,5	11,2	21	30,6	31,9
Банківські пристрої самообслуговування	9,4	9,6	11,6	-9,3	-8,9	1,3	9,5
Платіжні термінали торговельні	17,6	41,4	43,6	-7,0	-2,6	14,6	16,1
Платіжні термінали банківські	4,4	-0,1	0,5	-13,7	-19,0	-3,7	0,9

Джерело: розраховано авторкою за даними: [21]

Проаналізовані дані таблиці 1.2 доводять, що банки не порушують дані нормативи, а їх стан характеризується здатністю своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за взяті на себе зобов'язання. Виключенням стала діяльність ПриватБанку та Укресімбанку, норматив адекватності регулятивного капіталу для яких не була виконаний у 2016 р. і склав 2,1% та 9,89% відповідно.

Таблиця 1.2

Показники достатності регулятивного капіталу найбільших банків банків України

Банк	Показники	Роки				
		2016	2017	2018	2019	2020
ПриватБанк	Н1, млрд грн	3,14	17,6	19,6	19,2	35,3
	Н2, %	2,1	17,36	17,5	14,15	28,09
Укрексімбанк	Н1, млрд грн	7,82	10,36	11,15	13,69	15,05
	Н2, %	9,89	13,91	12,75	20,2	23,27
Ощадбанк	Н1, млрд грн	18,15	33,33	20,14	12,97	18,23
	Н2, %	13,03	13,03	13,4	13,6	18,89
УкрСиббанк	Н1, млрд грн	5,87	6,35	6,41	6,11	7,25
	Н2, %	21,37	26,41	20,18	24,13	24,48
ОТП Банк	Н1, млрд грн	2,56	3,63	5,26	7,78	9,57
	Н2, %	12,3	15,1	18,4	24,6	25,4
Райффайзен	Н1, млрд грн	9,49	10,48	11,28	10,67	10,47
Банк Аваль	Н2, %	19,48	23,14	20,82	19,13	18,04
Укргазбанк	Н1, млрд грн	4,91	5,01	5,73	7,21	8,4
	Н2, %	18,57	13,3	12,07	15,23	14,31

Джерело: розраховано авторкою за даними: [21]

Однак дана статистика у цілому незначно відбилася на довгостроковому рейтингу обох банків, оскільки станом на 2017 р. обидва банки знаходилися в статусі державних і своєчасна підтримка (докапіталізація ПриватБанку) акціонером в особі держави, дозволила стабілізувати ситуацію. У таблиці 1.3 представлено динаміку індексу концентрації трьох і п'яти банківських установ України у 2018-2021 р.

Отже, з проведених розрахунків і даних таблиці 1.3 можна дійти висновку про те, що 2021 р. ринок банківських послуг за розміром капіталу трьох найбільших банків в Україні був низькоконцентрованим, а за розміром активів можемо віднести до середньоконцентрованого. Судячи зі значення

індексу CR5, виходячи з активів та капіталу п'яти найбільших банків України, банківський ринок переважно помірно концентрованим з монополістичним видом конкуренції.

Таблиця 1.3

Динаміка індексу концентрації трьох і п'яти банківських установ України у 2018-2021 рр., %

Роки	Активи	Зобов'язання	Капітал	Кредитний портфель
Індекс концентрації трьох (CR3) банківських установ				
01.01.2018	27,90	26,93	33,52	28,81
01.01.2019	30,73	30,52	31,89	29,57
01.01.2020	32,28	32,59	30,56	29,57
01.01.2021	34,83	34,20	39,83	32,36
Індекс концентрації п'яти (CR5) банківських установ				
01.01.2018	36,59	35,66	41,93	38,64
01.01.2019	38,63	38,61	38,72	37,57
01.01.2020	40,01	40,72	36,04	37,98
01.01.2021	43,41	42,94	47,14	41,89

Джерело: розраховано авторкою за даними: [21]

Індекс Херфіндаля-Хіршмана являє собою суму квадратів ринкових часток усіх банків, причому вище значення індексу вказує на більш концентрований ринок (менша конкуренція і більший ризик для клієнтів). Вважається, що ринок є низькоконцентрованим, якщо значення індексу Херфіндаля – Хіршмана є меншим за 0,1; помірно концентрованим, якщо $0,1 < \text{ННІ} < 0,18$; висококонцентрованим, якщо $\text{ННІ} > 0,18$ [13].

Індекс Херфіндаля-Хіршмана є відправною точкою відліку для інших показників концентрації. Його називають індексом з повною інформацією (full information index), оскільки він ураховує особливості розподілу розмірів фінансово-кредитних структур. Індекс Херфіндаля-Хіршмана найчастіше використовується у банківському нагляді для оцінки рівня концентрації та конкуренції банків, а також для аналізу структури банківського ринку [13]. У

таблиці 1.4 наведено рівень концентрації банківського сектору України за індексом Херфіндаля-Хіршмана у 2018-2021 рр.

Таблиця 1.4

Рівень концентрації банківського сектору України за індексом Херфіндаля-Хіршмана у 2018-2021 рр.

Показник	2018	2019	2020	2021
Капітал	0,1448	0,0449	0,0464	0,0718
Активи	0,0426	0,0471	0,0517	0,2894
Депозитний портфель юридичних осіб	0,0398	0,0441	0,0399	0,0516
Депозитний портфель фізичних осіб	0,0699	0,0725	0,0782	0,0841
Кредитний портфель юридичних осіб	0,3665	0,0531	0,0533	0,0651
Кредитний портфель фізичних осіб	0,0556	0,0571	0,0692	0,0829

Джерело: розраховано авторкою за даними: [21]

Зокрема, процес концентрації банківського капіталу характеризується зменшенням кількості банків, інтенсивність якого спостерігалась протягом фінансової кризи 2008 р. і політичної кризи 2013–2014 рр., що викликало нову хвилю фінансової кризи. Зменшення кількості банків пов'язане як із причини відклику ліцензії, так і із консолідацією капіталів через злиття та поглинання. У таблиці 1.5 представлено активи та зобов'язання Приватбанку, Ощадбанку, Промінвестбанку, Укрсоцбанку, Райфйзен банку станом на 01.01.2021 р. У додатку Б наведено обсяги активів та зобов'язань десяти банків України за 2022 р.

Аналіз банківського ринку показує, що дешеві кошти є основою конкуренцією між банками. Для банків важливо знати, як отримати найдешевші та найбільш довгострокові або постійно відновлювані ресурси. Що стосується інвестування, то рівень конкуренції нижчий, а напрями розміщення активів приблизно однакові для всіх банків. Найбільшу частку пасивів банків становлять кошти клієнтів, у тому числі кошти на рахунках фізичних осіб, кошти юридичних осіб та бюджетні кошти. Залишки на поточних рахунках є важливою частиною ресурсної бази банків, тому між банками існує жорстка конкуренція за вигідних клієнтів.

Таблиця 1.5

Активи та зобов'язання Приватбанку, Ощадбанку, Промінвестбанку, Укрсоцбанку, Райффайзенбанку станом на 01.01.2021 р. (млн грн)

№ п/п	Банк	Активи	Питома вага (%)**	Балансовий капітал	Зобов'язання
1	Приватбанк	204585,00	20,19	22696,36	181888,64
2	Ощадбанк	128116,76	12,65	22749,16	105367,60
3	Промінвестбанк	52656,22	5,2	6075,54	46580,68
4	Укрсоцбанк	48258,33	4,77	6238,63	42019,70
5	Райффайзен банк	46859,43	4,63	6148,30	40711,13
Всього за системою		1013024,65	100,00	127995,46	885029,20

Джерело: розраховано авторкою за даними: [21]

Головним інструментом у цій боротьбі є надання кредитів за нижчими ставками, ніж у конкурентів. Таким чином, для великої стабільної компанії, яка постійно використовує кредити у своїй діяльності, одним із найважливіших факторів, що визначають передачу рахунків або частини грошових потоків до банку, буде можливість зниження ставки за кредитом банку щонайменше на 2-3%. Таким чином, можливість доступу до ресурсів нефінансових підприємств та заощаджень населення є одним із факторів конкуренції.

Останнім часом особлива увага приділяється такому конкурентному фактору, як кадровий потенціал банку. Це пов'язано з тим, що незважаючи на активну автоматизацію банківських операцій, значення людського фактору в банківській діяльності планомірно зростає. Розширення мережі відділень, збільшення кількості та обсягів банківських операцій, розробка нових продуктів і послуг, які є комплексними, вимагають спеціальних знань та висококваліфікованого персоналу. Реалізація потенціалу співробітників має велике значення для самого існування організації, і такі якості банківських службовців значною мірою визначають такі конкурентні переваги банків, як

здатність працювати у постійних змінах, працювати вперед, командний дух, вміння мислити стратегічно, постійно розвивати свої знання.

1.3. Порухення антимонопольного законодавства на ринку банківських послуг

Український банківський бізнес завжди демонстрував дивовижну здатність пристосовуватися до найсуворіших умов і швидко відновлювалася після важких криз (1988 та 2008 рр.). Причиною недавньої економічної кризи (2014-2015 рр.), стала не банківська система, а неефективна економічна політика уряду та монетарна політика Нацбанку. Як наслідок, надмірне знецінення та інфляція призводять до погіршення платежів та якості активів, відтоку депозитів, прострочених кредитів тощо [5]. Втрати банківської системи, через тимчасову окупацію Криму та воєнні дії в Донецькій та Луганській областях, значно вплинули на розгортання протягом 2014 р. банківської кризи, що значно погіршило фінансово-економічне становище країни за цей період [34].

Проблеми, що виникли протягом десятиліть у банківському секторі, дуже загострилися після Революції Гідності. Українське суспільство зазнало своєрідного фінансового та грошового геноциду як простих громадян, так і бізнесу. Тому регулятор був змушений прийняти рішучі міри, механізм яких викликав так звану «Велика чистка банку». Банківська система України в цей період демонструвала суміш хронічних патологій, перелік яких значно розширився і залишався замороженим під час кризи 2008-2009 рр. [9].

Слід зауважити, що формами прояву такого стану банківського сектору були: фіктивна капіталізація банків; значна частка банків, які активно залучали депозити для фінансування діяльності своїх акціонерів; використання кредиту для створення фіктивного податкового кредиту для сплати ПДВ; відкликання рефінансування регулятора; сумнівні з точки зору фінансового моніторингу операцій; величезні обсяги «сміттєвих» цінних паперів у банківських

портфелях; неліквідні або присутні лише в бухгалтерському обліку/неякісна діяльність оцінювача іпотечних кредитів тощо. Це свідчило про те, що НБУ припинив виконання своїх наглядових функцій щодо запобігання подібним явищам задовго до останнього раунду кризи на початку 2014 р. [9].

Банкам важливо довіряти. Взагалі довіра ґрунтується на певних стосунках. Вибираючи банківську установу для інвестування своїх заощаджень, клієнт дотримується різних підходів. З одної сторони, володіючи достатньою інформацією і правильно оцінивши ризик, вибрати конкретну установу. З іншої сторони, якщо є достатній рівень довіри до банків, клієнт впевнений у майбутньому успіху, може відкинути і не прислухатися до отриманої інформації [35].

Основною метою банківського нагляду є забезпечення стабільності банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку. Очевидно, що Національний банк України регулює конкуренцію на внутрішньому ринку через механізм вхідних бар'єрів, систему стандартів та обов'язкових умов діяльності комерційних банків України. Більше того, певно, що існує прямий зв'язок між конкуренцією та стабільністю вітчизняної банківської системи. Проте не можна однозначно стверджувати, що забезпечення умов конкуренції між банками наразі є прямим обов'язком НБУ.

Забезпечення конкурентних умов на ринку банківських послуг доповнюється комплексом заходів щодо нагляду та регулювання стабільної діяльності комерційних банків, посилюючи вплив ринкових заходів впливу центрального банку. Антимонопольним комітетом до банків було вжито ряд заходів.

Антимонопольним комітетом України вжито заходів щодо припинення зловживання монопольним становищем у 2021 р. було розпочато та завершено справу про порушення законодавства про захист економічної конкуренції АТ «Ощадбанк» та встановлено, що у період з червня 2016 по грудень 2021 р. банк:

- займав монопольне становище на ринку послуг із відкриття та ведення карткових рахунків власників муніципальних карток «Картка киянина» із часткою 100%;
- лише у цьому банку можна було оформити «Картку киянина» для категорії мешканців міста Києва, що мають право на її отримання;
- є одноосібним учасником проекту «Муніципальна картка «Картка киянина» [12].

У результаті дій АМКУ були виявлені порушення, які полягали в обов'язковому підключенні послуги СМС-інформування як умови отримання муніципальної картки «Картка киянина» та під час реєстрації в системі дистанційного банківського обслуговування (Web/Mobile-банкінг (Ощад 24/7)), припинені АТ «Ощадбанк» під час розгляду Комітетом справи, але за вказані порушення було накладено штраф понад 503 тис. грн [30]. 27 січня 2022 р. Верховний Суд остаточно підтвердив законність рішення Антимонопольного комітету України щодо накладення штрафу на АТ «Ідея Банк» за недобросовісну конкуренцію, залишив без змін рішення двох попередніх судових інстанцій [30].

Під час розгляду справи АМКУ встановив, що банк поширював на вивісках та друкованих листівках у своїх відділеннях, у пресі, на рекламних бордах, сітілайтах, банерах вздовж ескалаторів Київського метрополітену (зокрема, м. «Лук'янівська»), в Інтернет, зокрема, соціальних мережах таку інформацію:

- «Ідеальна 30» ЩОДНЯ ІДЕАЛЬНИЙ КРЕДИТ ПІД ПОВНИЙ 0%» у період з 01.08.2019 р. по 31.10.2019 р.;
- «Чорна п'ятниця ЦІНИ НАВПІЛ -50% РОЗПРОДАЖ КРЕДИТІВ» у період з 15.11.2019 р. – 09.02.2020 р.

Насправді ж Комітетом встановлено, що банк не видавав кредити «під повний 0%», відтак вищезазначена інформація вводила споживачів в оману. Крім того, банк не зазначав всі умови надання кредиту поряд із вищезазначеними твердженнями, хоча це є обов'язковим відповідно до

законодавства. За порушення статті 151 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» Комітет наклав на АТ «Ідея Банк» штраф на загальну суму 4088066 грн. [30].

Тимчасовою адміністративною колегією Комітету прийняв на засіданні 30 жовтня 2020 р. рішення щодо порушення ПАТ «Державний ощадний банк України» у вигляді ненадання інформації у встановлений строк на вимогу державного уповноваженого Комітету. Чималий штраф обумовлений тим, що Комітет під час свого рішення бере до уваги обтяжуючі наслідки справи.

Таким чином, ПАТ «Державний ощадний банк України» не надав запитуваної інформації Комітетом для збору доказів та доведення або спростування ознак порушення у вигляді здійснення концентрації без дозволу органів Комітету. Комітетом проводилось розслідування дотримання вимог законодавства при набутті ПАТ «Державний ощадний банк України» у власність активів, які мають ознаки єдиного майнового комплексу, шляхом стягнення звернення на заставне майно. Відмова ПАТ «Державний ощадний банк України» надати інформацію на запит Комітету унеможливила встановлення фактів справи та завершення розслідування. Іншими словами, це призвело до неможливості виконання Комітетом покладених на нього обов'язків [30].

У цьому випадку створення такої ситуації у ПАТ «Державний ощадний банк України» може свідчити про намір приховати інформацію, яка могла довести ознаки порушення законодавства, у діях банку, про захист економічної конкуренції. Враховуючи, що органи державної влади повинні жорстко реагувати на приховування суб'єктами господарювання інформації, важливої для виконання їх функцій, Комітет прийняв рішення про визнання вчинення ПАТ «Державний ощадний банк України» порушення та накладення штрафу. Антимонопольний комітет вирішив накласти штраф на Ощадбанк у розмірі 13,8 млн грн за здійснення концентрації без дозволу [30].

На основі проведеного аналізу можна дійти висновку про те, що існує прямий зв'язок між конкуренцією та стабільністю банківської системи та

економіки в цілому. Конкуренція сприяє підвищенню якості банківських послуг та розвитку ринку банківських послуг. Тому забезпечення умов чесної конкуренції з боку держави має бути одним із головних пріоритетів у нашій державі.

РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИМОНОПОЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1. Формування системи ефективного антимонопольного регулювання ринку банківських послуг

Для ефективної діяльності ринку, необхідно, щоб на банківському секторі розвивалася конкуренція за рахунок досягнень банків усіх форм власності. АМКУ розглядає можливість навіть переглядати бар'єри входження за певних умов, для доцільності існування ринку. За конкурентні умови для всіх банків також виступає Національний банк України.

З метою недопущення порушень принципу конкурентної нейтральності при регулюванні ринку банківських послуг Комітетом направлено пропозиції Кабінету Міністрів України щодо надання доручення центральним органам влади зменшити та/або усунути бар'єри для розвитку конкуренції в окремих частинах ринку банківських послуг. Зокрема, пропонуються заходи наведені на рис. 2.1.

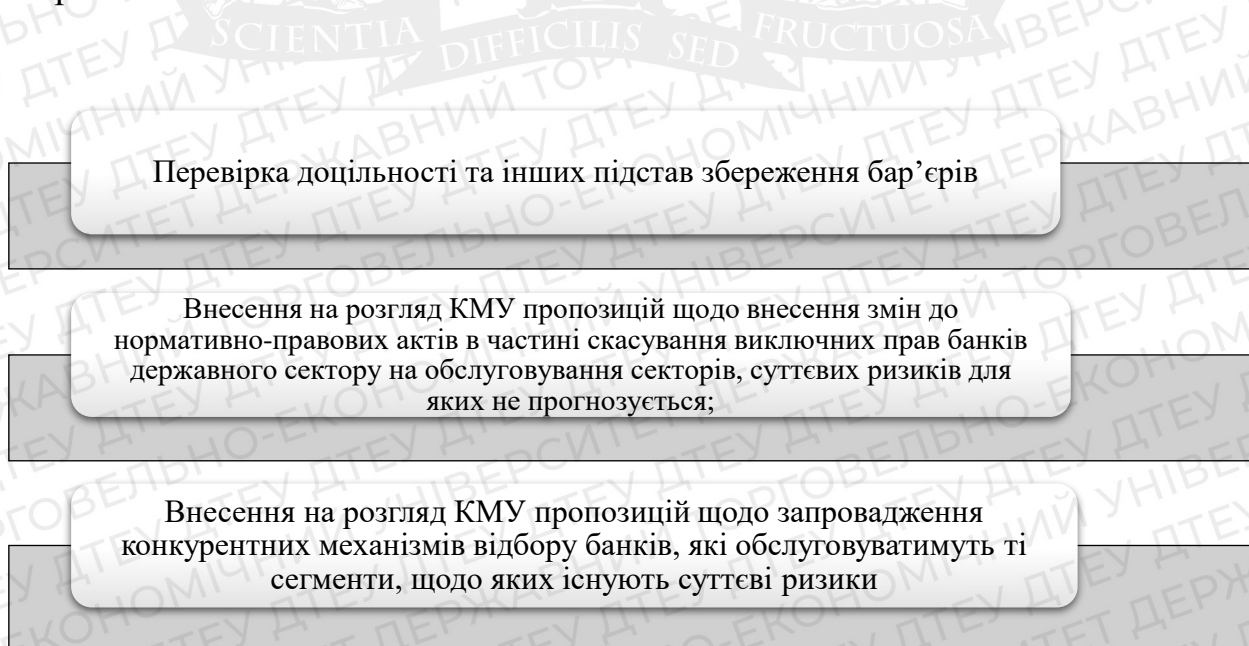

Рис. 2.1. Заходи для запобігання порушень принципу конкурентного нейтралітету

Джерело: розроблено авторкою за даними: [11]

Значні перешкоди розвитку конкурентного середовища на регіональних ринках може створювати їхня непрозорість. Адже дані балансів регіональних банків доступні, а щодо балансів філій великих банків цього сказати не можна. Це ставить конкурентів на регіональних ринках у нерівне становище. Необхідно сформулювати комплекс заходів щодо покращення інформаційного забезпечення та підвищення відкритості банків.

Для вдосконалення нормативно-правової бази регулювання конкуренції на ринку банківських послуг можна виокремити два основні завдання: створення сприятливих умов для мобілізації заощаджень та розвитку приватного бізнесу та забезпечення добросовісної конкуренції на ринку банківських послуг. Це впливає з того, що, по-перше, система банківського регулювання не сприяє створенню необхідних умов для розвитку добросовісної конкуренції, оскільки більшою мірою вона зорієнтована на дотримання банками норм банківського законодавства, а не на оцінку і регулювання банківських ризиків; по-друге, не має достатніх стимулів і умов для формування сучасних банківських продуктів, які б слугували розвитку реального сектору економіки. Вагому роль у регулюванні конкуренції у всьому світі відіграють галузеві асоціації, об'єднання та спілки. Сама діяльність таких органів сприяє тому, що конкуренція переводиться із сфери суперництва та змагання у сферу співпраці.

Розглянувши ефективні системи регулювання банківських послуг в інших країнах, можна виділити Японію. В Японії конкурентна політика є одним з основних розділів Плану індивідуальних дій, який було представлено в 1996 р. У Канаді підтримка конкуренції є вирішальним чинником національної і міжнародної економічної політики. У США антитрестівська політика полягає у підтримці “свободи конкуренції” та забороні монополій, страхове підприємництво даної країни не регулюється антимонопольним законодавством [9].

У країнах-членах ЄС конкурентна політика є дворівневою: перший – це національна система захисту та розвитку конкуренції та впровадження

відповідної політики на національному ринку. Кожна країна виробила свої унікальні принципи конкуренції. Другий – конкурентна політика на спільному ринку ЄС, правовою базою здійснення якої є конкурентне законодавство ЄС. Два рівні взаємопов'язані. Розробку та контроль за застосуванням правил конкуренції ЄС здійснює Комісія з питань конкуренції, яка виявляє порушення, накладає санкції або визнає недійсними угоди у підприємницькій діяльності.

Зупинимо увагу більш детально на конкурентній політиці ЄС. Вважаємо, що на формування конкурентного середовища країн ЄС впливають принципи спільного ринку різних країн, зокрема встановлення певних правил конкуренції на єдиному європейському ринку. Стаття 3 Договору про заснування Європейського Союзу визначає одним із його завдань створення системи запобігання порушень правил конкуренції на спільному ринку. Досягнення цих цілей передбачає виконання наступних завдань:

- створення відкритого і об'єднаного ринку, не розділеного обмежувальними й антиконкурентними угодами між суб'єктами підприємництва;
- упровадження відповідної ефективної конкуренції на ринках, уникаючи при цьому надмірної концентрації чи будь-яких зловживань домінуючим становищем;
- досягнення справедливої конкуренції у ринкових відносинах [31].

Отже, встановлене право конкуренції у ЄС покликане забезпечувати рівні можливості для суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі й страхової. Прийняте законодавство про конкуренцію в ЄС має загальний характер і застосовується до будь-якого виду діяльності. Основними його напрямками регулювання є обмежувальні угоди й узгоджені дії; зловживання домінуючим становищем на ринку; концентрація (злиття) суб'єктів підприємництва; державна допомога (субсидії); державні підприємства й лібералізація ринку [31].

Обмежувальні угоди й узгоджені дії є однією з найсерйозніших перешкод для формування конкурентного середовища. Згідно норм ЄС існує заборона на будь-які домовленості, угоди між суб'єктами підприємництва, рішення, що приймаються об'єднаннями підприємницьких структур, будь-яку картельну практику і, які мають на меті чи можуть призвести до недопущення, обмеження чи спотворення конкуренції на будь-якому ринку, у тому числі страховому. При здійсненні конкурентної політики в ЄС щодо обмежувальних угод й узгоджених дій допускаються певні винятки. Такі винятки, характерні й для страхового підприємництва в країнах ЄС і не розглядаються як такі, що мають вплив на свободу конкуренції [14].

Проблему конкуренції на ринку банківських послуг слід розглядати з точки зору пошуку найкращого співвідношення між ступенем концентрації активів і стабільністю банківської системи. З одної сторони, висока концентрація капіталу в банківській системі призводить до зростання процентної маржі банків і підвищує ризик монополізації в банківському середовищі. З іншої сторони, при наявності занадто великої кількості гравців на ринку банківських послуг підвищується ризик втрати стійкості банківської системи, знижується рентабельність банківського бізнесу, виникає загроза невідповідності ресурсної бази банків умовам виконання зобов'язань перед їх клієнтами.

Саме тому розвиток засад формування оптимального конкурентного середовища в банківській системі України є необхідною передумовою виконання нею функцій щодо забезпечення розширення динаміки відтворення ВВП відповідно до об'єктивних законів продуктивності та соціально-економічні відносини в суспільстві. Трансформація національного ринку банківських страхових послуг під впливом євроінтеграції та глобалізації повинна відбуватися разом зі зростанням конкурентоспроможності вітчизняних гравців, одночасно вона має стимулювати місцеві банки до покращення [33].

Отже, ключовим завданням регулювання на ринку банківських послуг має бути знаходження оптимального поєднання інтегрованості національних страхових систем у світову страхову систему з механізмами що перешкоджають витоку національних капіталів і навпаки з такими, що використовують цю інтегрованість для залучення капіталів ззовні.

2.2. Перспективи використання в Україні світового досвіду антимонопольного регулювання банківського ринку

Досвід країн Європейського Союзу показує перевагу ідеї централізації функцій, що регулюють ринок фінансових послуг, в єдиній структурі. Багато вчених і практиків в Україні вважають, що необхідно створити незалежну національну фінансову установу з повноваженнями здійснювати фінансовий нагляд і регулювання на консолідованій основі із назвою «Державна інспекція фінансового нагляду», яка матиме повну незалежність і сприятиме розвитку, підвищенню стабільності та ліквідності фінансових ринків завдяки більш скоординованим управлінським заходам [6].

У довгостроковій перспективі, на тлі загострення процесу кризи на світових фінансових ринках, а також враховуючи необхідність збереження ліквідності національних фінансової і банківської систем України, держава повинна оптимізувати свою діяльність за такими пріоритетними напрямками модернізації сфери фінансових послуг, як залучення механізмів «інтегрованого нагляду» та уніфікація вимог і стандартів фінансової діяльності з міжнародними стандартами; залучення систем ризик-орієнтованого нагляду на засадах індивідуального підходу до оцінки ризиків деяких учасників ринку або їхніх активів; модернізація систем моніторингу та розкриття інформації установ для всіх клієнтів; забезпечення високого ступеня інституційної можливості державних регулюючих органів [35].

Значний вплив на рівень банківської конкуренції в Україні мають іноземні банки. Наприклад, дозвіл на відкриття іноземним банкам на території

України власних філій. Ця норма законодавства повинна мати такі позитивні наслідки для банківської системи України, як підвищення рівня обслуговування в банківській системі, скорочення строків операцій, розширення спектра послуг і вдосконалення технології їх надання, збільшення обсягів кредитування, стимулювання через розвиток конкуренції, зміцнення української банківської системи за рахунок реструктуризації та концентрації капіталу [7]. З метою підвищення фінансової стабільності та зміцнення довіри до банківського сектору та ефективного розвитку банків з участю держави в умовах сучасної банківської кризи представники банківської спільноти й науковці погодили рекомендації для Міністерства фінансів України та Національного банку України запропонували Стратегію розвитку державних банків в Україні (рис. 2.2).

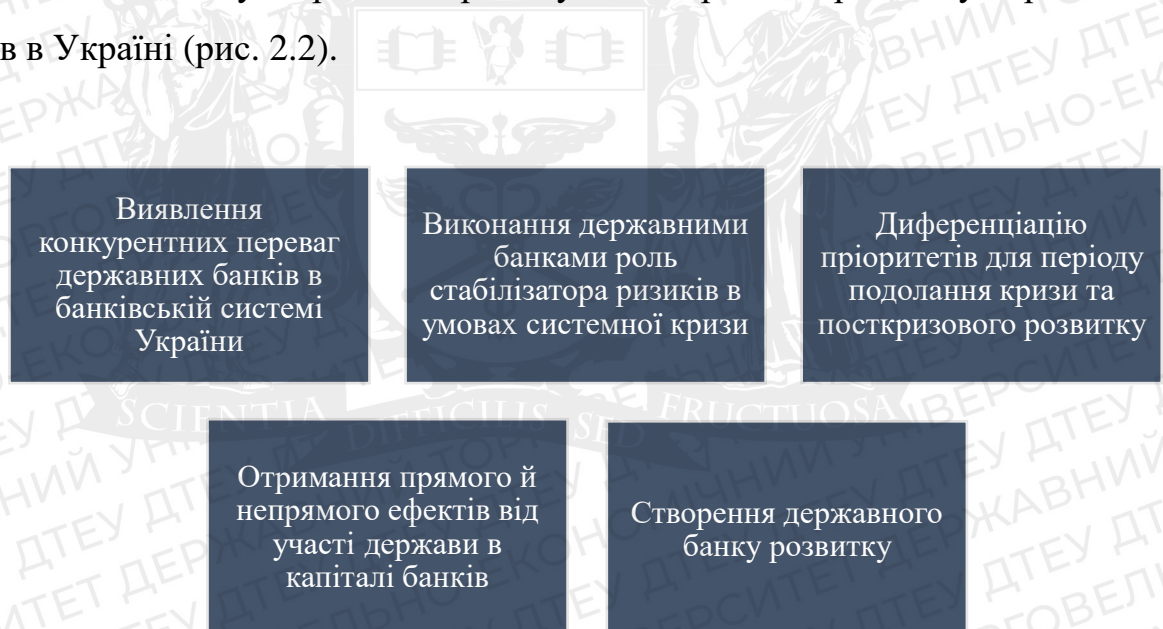

Рис. 2.2. Основні аспекти, що передбачає Стратегія розвитку державних банків в Україні

Джерело: розроблено авторкою за даними: [33]

Враховуючи зростання впливу іноземного капіталу та можливі негативні наслідки його присутності в українській банківській системі, необхідно збільшити частку державних банків на банківському ринку. Для забезпечення фінансової стабільності банківської системи України державні банки мають

стати гарантами стабільності у банківській системі шляхом: оновлення стратегії реформування державних банків, внесення змін до податкового законодавства задля проведення реструктуризації заборгованостей та часткового списання кредитів без виникнення податкових зобов'язань), використання інституту фінансової реструктуризації, спрямований на підтримку життєздатних банків, у яких виник короткостроковий розрив ліквідності.

Антимонопольна політика повинна захищати та посилювати конкуренцію, створюючи перешкоди для створення, використання або захисту монопольної влади. Застосування такого економічного регулювання необхідно для:

- забезпечення балансу інтересів споживачів (доступні ціни) та підприємців (фінансові результати привабливі для кредиторів та нових інвесторів);
- визначення структури тарифів на основі принципів справедливого та ефективного розподілу витрат на тарифи для різних типів споживачів;
- стимулювання підприємств до зниження витрат і надмірної роботи, підвищення якості послуг, підвищення ефективності інвестицій;
- створення умов для розвитку конкуренції, наприклад, шляхом забезпечення відкритого рівного доступу конкурентів до інформаційних мереж [7].

Конкурентні відносини є однією з найскладніших сфер правового регулювання. У всіх країнах з ринковою економікою існує не лише законодавство, а й система органів державної влади, на які покладається контроль і ліквідація монополістичної діяльності, захист конкуренції та вжиття заходів проти антиконкурентної поведінки. Завданням держави та її антимонопольних органів є введення конкуренції в цивілізовані рамки, усунення проявів монополізму, усунення методів недобросовісної конкуренції, визначення сфер, що потребують державне антимонопольне регулювання.

Огляд досвіду банківського антимонопольного законодавства показує, що у переважній більшості країн загальнодержавне конкурентне право поширюється на банківську систему майже без виключень та поправок, а контроль за дотриманням законодавства здійснюється центральним банком, міністерством фінансів або спеціалізованим державним органом. Крім національних регуляторів, конкуренцію в банківській системі контролюють міжнародні та наднаціональні організації, поміж яких: Європейське конкурентне відомство, Міжнародна конкурентна мережа, Організація з економічної кооперації та розвитку тощо [12].

В Україні функція реалізації антимонопольної політики держави (в тому числі і щодо діяльності банків) покладена на Антимонопольний комітет України, а НБУ лише опосередковано впливає на встановлення пропорцій у конкурентному банківському середовищі через систему бар'єрів для входу, нормативів та обов'язкових умов діяльності комерційних банків. Забезпечення конкурентних умов в банківській системі має доповнюватися комплексом функцій Національного банку України у сфері нагляду та регулювання стабілізаційної діяльності комерційних банків, визначених Законом України «Про Національний банк України», що ефективно переведе його від непрямого до прямого регулятора конкурентних відносин між банками.

Формування ефективної системи державного регулювання ринку банківських послуг має враховувати принципи, розроблені міжнародними організаціями у сфері нагляду та контролю за фінансовими ринками: Базельським комітетом по нагляду за банківською діяльністю, Міжнародною організацією комісій по цінних паперах та Міжнародною асоціацією страхових наглядачів, Фінансовою комісією з проблем відмивання капіталів та Комітетом з питань платіжних та розрахункових систем. До них належать принципи прозорості, фінансової стабільності, платоспроможності та відповідальності [16].

В Україні є законодавча база та організаційні засади для реалізації ефективної державної антимонопольно-конкурентної політики. Проте

поглиблення ринкових перетворень постійно породжує нові проблеми у сфері конкурентної політики, які потребують нового підходу до їх вирішення. Тому питання обмеження монополізму, підтримки та розвитку економічної конкуренції мають і надалі залишатися важливим елементом економічної політики.

Досягнути належного рівня конкурентних відносин між суб'єктами ринку банківських послуг можна лише за адекватної розробки та реалізації конкурентної політики держави у сфері банківництва. Стратегічні напрями конкурентної політики, зокрема щодо формування конкурентоспроможного середовища діяльності банків, порядку здійснення антимонопольного регулювання, застосування заходів впливу до порушників конкурентного банківського законодавства, потребують подальших поглиблених теоретичних та практичних досліджень із врахуванням надбань світової економічної науки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного аналізу системи антимонопольного регулювання ринку банківських послуг України можна зробити ряд висновків. Зростання і прискорення міжнародного потоку товарів, послуг, факторів виробництва, інформації, технологій, зростання зв'язків і взаємозалежностей між національними банківськими системами окремих країн, зростання транскордонних банківських операцій ведуть до нового етапу на ринках банківських послуг. Незважаючи на відмінності між країнами в розвитку фінансової системи, якість механізмів регулювання ринків банківських послуг мають спільні риси, пов'язані зі створенням глобальної банківської інфраструктури шляхом активізації транснаціоналізації банківської діяльності та розширення присутності іноземних банків у вітчизняних банківських системах, капіталу, універсалізація банківської справи тощо.

Роздрібний банк може процвітати лише за умови правового балансу між інтересами всіх його суб'єктів – вкладників, позичальників та банків. Щоб не втратити довіру громадськості, банки мають бути максимально відкритими, під пильним наглядом банківського нагляду та зосередженими на зміцненні їх стійкості та довіри. Багатогранність банківської діяльності призвела до появи ринку роздрібних банківських послуг, який включає деякі банківські послуги, які надаються фізичним особам (фізичним особам, домогосподарствам) для задоволення їхніх особистих некомерційних потреб.

Аналіз показав, що більшість показників ринку роздрібних банківських послуг мають тенденцію до зниження. Банківські установи все ще оптимізуються, скорочується кількість відділень, що не завжди позитивно позначається на роздрібному ринку. Проте споживач повинен отримувати послуги відповідної якості, що відповідають його потребам і фінансовим можливостям. Цьому сприятиме активізація діяльності банківських установ, зокрема щодо розвитку їх мереж, поширення дистанційних методів обслуговування населення, надання якісних послуг та формування потреби в

їх отриманні клієнтами. Тенденції до зниження процентної маржі, що посилюють конкуренцію на ринку роздрібних послуг, де збільшення власної частки зазвичай супроводжується більшими витратами для банків, ніж у аналогічних сегментах ринку корпоративних клієнтів.

Низькі доходи більшості населення, які заважають банкам активно впроваджувати повноцінні депозитні стратегії з широким спектром відповідних послуг для фізичних осіб, залишаючи потенціал роздрібного ринку для надання кредитних послуг банкам провалом. Значне погіршення економічної ситуації в країні, викликане наслідками фінансової кризи.

Сьогодні ринок роздрібних банківських послуг знаходиться на стадії активного розвитку, він займає лідируючі позиції за загальним числом клієнтів банків, за обсягом банківських депозитів та кредитів, наданих банками. Для забезпечення конкурентної переваги на ринку роздрібних банківських послуг необхідно активніше розробляти та впроваджувати нові програмні продукти, які дозволять збільшити кредитний портфель: розробка оптимальних умов кредитування, споживчі умови, іпотечні кредити для молодих сімей з низькою відсотковою ставкою, набір супутніх послуг та переваг, які забезпечать унікальність та цільове призначення кредиту, що відрізняє його від загальних кредитів, розвиток банківських продуктів для потреб та можливостей конкретного клієнта. Усвідомлюючи важливість якісної підготовки спеціалістів та постійного підвищення професійного рівня спеціалістів, банківські установи повинні співпрацювати з різними навчальними закладами, створювати навчальні курси тощо.

Слід зазначити, що існує ряд об'єктивних факторів, які перешкоджають активному розвитку банківського кредитування населення, а отже, і повноцінному здійсненню банками фінансового посередництва в усій економіці. Серед цих факторів можна виділити такі, як відносно високий рівень початкових витрат, які мають нести банки при запровадженні нових видів послуг; відсутність достатньо кваліфікованого персоналу, здатного до ефективної взаємодії з клієнтами – фізичними особами та грамотно

відповідного всім необхідним технологічним вимогам щодо надання роздрібних послуг; недостатньо розвинена інфраструктура фінансового ринку для розвитку філіальної мережі та формування загальної культури активного використання населенням банківських послуг.

Ринок банківських послуг є специфічним ринком, державне регулювання такого ринку в сучасних умовах має включати не лише традиційні елементи регуляторного регулювання Національного банку України, а й використовувати високоефективні інструменти податкової політики. Для того, щоб отримати конкурентні переваги, вітчизняні банки повинні постійно створювати та удосконалювати наявні продукти і послуги у відповідь на зростаючі потреби клієнтів, використовувати різні канали надання інформації (Інтернет, мобільний телефон), надавати більш персоналізовані послуги, створювати пункти самообслуговування, надавати можливість клієнтам проводити частину банківських операцій, використовуючи Інтернет, упроваджувати прогресивні структури управління, які б швидко реагували на зміни зовнішнього середовища. Результатами спільної роботи Кабміну та Антимонопольного комітету має стати підвищення якості надання банківських послуг за рахунок інтенсифікації конкуренції у раніше закритих сегментах ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біляєва В. Ю. Забезпечення фінансової стійкості банку засобами фінансового інжинірингу: монографія. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, Харків, 2017. 360 с.
2. Гірняк В. В., Євтух Л. Б. Ринок роздрібних банківських послуг та напрями його активізації. Вісник Хмельницького національного університету. 2018. №6. Т. 1. С. 125-129.
3. Гребенюк Н. В. Оцінювання інноваційної складової маркетингової діяльності банку та визначення її впливу на ефективність функціонування банку. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2017. № 3. С. 111-125.
4. Грошово-кредитна та фінансова статистика 2022. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/groshovo-kreditna-ta-finansova-statistika-lyutyu-2022-roku> (дата звернення 04.04.2022).
5. Дзюблюк О. Інноваційні вектори розвитку банківської системи. Світ фінансів. 2019. № 3. С. 8-25
6. Дороніна І. І. Регулювання фінансового ринку в Україні та ЄС. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 7. С. 70-76.
7. Діденко С. Економіка майбутнього: тенденції та перспективи розвитку безготівкових розрахунків в Україні. 2018 URL: <https://ua.news/ua/ekonomika-majbutnogo-tendentsiyi-ta-perspektyvyrozvytku-bezgotivkovykh-rozrahunkiv-v-ukrayini>. (дата звернення 04.04.2022).
8. Довгань Ж. Підвищення ефективності діяльності банківських установ. Банківська система і монетарна політика. Світ фінансів. 2018. № 3. С. 92-103
9. Євдокимова Н. В. Вплив змін у структурі банківських установ.: Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: Зб. наук. пр. мол. вчен. та студ. Хмельницький. ХНУ. 2017. Т. 2. С. 90-92
10. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації: монографія / В. Р. Сіденко, М. І. Скрипниченко,

В. С. Пономаренко, І. Я. Чугунов та ін. ; за заг. ред. В. Р. Сіденка. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 648 с.

11. Звіт про результати дослідження ринку банківських послуг у контексті порушення принципу конкурентного нейтралітету. URL: <https://amcu.gov.ua/news/antimonopolnij-komitet-ukrayini-shvaliv-zvit-pro-rezultati-doslidzhennya-rinku-bankivskih-poslug-u-konteksti-porushennya-principu-konkurentnogo-nejtralitetu> (дата звернення 04.04.2022).

12. Звіт про результати дослідження ринку банківських послуг у контексті порушення принципу конкурентного нейтралітету шляхом прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, якими банки державного сектору наділяються виключними правами на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг URL: <https://amcu.gov.ua/news/doslidzhennya-rinku-bankivskih-poslug-baryeri-na-shlyahu-rozvitku-konkurenciyi> (дата звернення 04.04.2022).

13. Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2121-III від 07.12.2000 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 04.04.2022).

14. Коваленко В. В., Вербицька Я. Є. Конкуренцеспроможність банків України в умовах економічної глобалізації. World Science. International Scientific and Practical Conference. 2016. Joinery. С. 35-38.

15. Костюнік О. В., Побережна В. В. Основні проблеми організації безготівкових грошових коштів в Україні. Агросвіт. 2016. № 9. С. 51-55.

16. Кошонько О. В., Капустяк Ю. І. Перспективи використання безготівкових розрахунків в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 11. С. 713-718.

17. Краус Н. М., Голобородько О. П., Краус К. М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. Ефективна економіка. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf (дата звернення 04.04.2022).

18. Куліш Л. П. Конкурентна політика у системі інструментів державного регулювання економіки. Економіка та держава. 2019. № 1. С. 126-131.

19. Луців Б. Дефібрилятори очікуваних змін у розвитку банківської системи України: уроки кризи. Світ фінансів. 2019. №3. С. 26-36

20. Метлушко О., Василькова Ю. Обґрунтування засад європейської інтеграції банківської системи України. Світ фінансів 2018. №2. С. 136-144

21. Огляд банківського сектору лютий 2021 URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2021-02.pdf

22. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг» від 09.07.2021 р. №74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012500-21#Text>

23. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг» від 01.02.2021 р. №12 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012500-21#Text>

24. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій» від 17.07.200. № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0730-01#Text>

25. Радова Н. В. Передумови забезпечення конкурентоспроможності банків України. Економіка і суспільство. 2017. № 8. С. 659-665.

26. Річний звіт АМКУ 2017. URL: https://amcu.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/zvity/2017/AMCU_2017.pdf (дата звернення 04.04.2022).

27. Річний звіт АМКУ 2018. URL: https://amcu.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/zvity/2018/AMCU_2018.pdf (дата звернення 04.04.2022).

28. Річний звіт АМКУ 2019. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5e7/b2b/61d/5e7b2b61dcf08200345915.pdf> (дата звернення 04.04.2022).

29. Річний звіт АМКУ 2020. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/4a0/e26/6054a0e268fc0702551413.pdf> (дата звернення 04.04.2022).

30. Річний звіт АМКУ 2021. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2021> (дата звернення 04.04.2022).

31. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації: монографія / В. Р. Сіденко, М. І. Скрипниченко, В. С. Пономаренко, І. Я. Чугунов та ін. ; за заг. ред. В. Р. Сіденка. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 648 с.

32. Рейтинг стійкості банків за підсумками 4 кварталу 2021. URL:<https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/> (дата звернення 04.04.2022).

33. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686> 101 с.

34. Стратегічна ціна російської агресії для економіки України / Жаліло Я. А., Базилюк Я. Б., Собкевич О. В. та ін.; за наук. ред. д.е.н. Я.А. Жаліла. Київ: НІСД, 2022. 67 с

35. Щуревич О., Стахів І. Підвищення довіри до банківської системи України. Банківська система і банківські послуги. Світ фінансів. 2020. №2. С. 24-36

36. Чайковський Я., Ковальчук Я. Банківські інновації: перспективи та загрози електронних банківських послуг. Світ фінансів. 2018. № 4. С. 121-136

Додаток А

Рейтинг стійкості банків за 4 квартал 2021 р.

№	Назва банку	Загальний рейтинг
1	Райффайзен Аваль	4,31
2	Crédit Agricole	4,26
3	Укрексімбанк	4,16
4	ОТП-банк	4,12
5	Кредобанк	4,02
6	Укргазбанк	3,7
7	Укрсімбанк	3,65
8	ПУМБ	3,64
9	Приватбанк	3,63
10	Альфа-банк	3,6

Джерело: розраховано авторкою за даними: [32]

Додаток Б**Активи і зобов'язання банків на 1 березня 2022 р.**

№	Назва банку	Активи, млрд грн	Балансовий капітал, млрд грн	Зобов'язання, млрд грн
1	Приватбанк	490.6	255.6	234.9
2	Ощадбанк	194.4	42.6	151.8
3	Укрексімбанк	120,3	20.1	100.2
4	Райффайзен Банк	96.6	13.5	83.1
5	ПУМБ	77.6	16.1	61.5
6	Укргазбанк	69.6	14.4	55.2
7	Альфа-Банк	66.0	4.1	61.9
8	ОТР Банк	48.6	13.6	35.0
9	Укрсиббанк	46.9	8.4	38.5
10	Універсал Банк	46.1	9.0	37.0

Джерело: розраховано авторкою за даними: [11]